

Énvesztés tizenegy képben.

Radoslav Dorić: *Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása*, 1974

HORVÁTH FUTÓ HARGITA

Az előadás színházkulturális kontextusa

Újvidék város első magyar nyelvű hivatásos színházát, az Újvidéki Színházat 1973-ban alapították az Újvidéki Községi Képviselőtestület döntése alapján. Társulat nélküli színház alakult az Ifjúsági Tribünön, a munka a teleti Petőfi Sándor Művelődési Egyesületben és a Ben Akiba Vígszínház termeiben zajlott. Az első bemutatót 1974. január 27-én tartották, Vajda Tibor rendezésében vitték színre Örkény István *Macskajáték* című drámáját.

A *Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása* című Weiss-darabot az Újvidéki Színház renomét kialakító előadások közé sorolják. Rendezőjének szerepe kiemelkedő a társulat felállításában is, hiszen „egy sok helyről verbuvált társulattól egységes, közös stílusban játszó együttest”¹ hozott létre. 1981-ben Radoslav Dorić a *Magyar Szó* újságírójának nyilatkozva elmondta, hogy erővel és optimizmussal tele látott a munkához: „a kezdet kezdetén akartam olyan előadásokat rendezni, melyeknek visszhangja lesz, melyek ráirányítják a nyilvánosság figyelmét a színházra, ha előadásaink mind a közönség, mind a szakemberek körében sikert aratnak. Rettenetesen kívántam a sikert ennek a fiatal színháznak.”²

Az első évadban saját társulat, színpad és technikai felszerelés hiányában csupán három előadást, Örkény István *Macskajáték*, Friedrich Dürrenmatt *Play Strindberg* és Ber-

nard Shaw *Sosem lehet tudni* című művét sikerült színre vinniük. A második évadra tervezett öt előadásból ismét csak hármatot tudtak kivitelezni: a Weiss-darab rendezésére Radoslav Dorićot kérték fel, bemutatójára 1974. december 1-jén került sor; Ödön von Horváth *Mesél a bécsi erdő* című népszínházjátékát Bambach Róbert, a belgrádi Színművészeti Akadémia rendezői szakos hallgatójának diplomaelőadásaként láthatta a közönség 1975. május 15-én; Arthur L. Kopit *Jaj, apu, szegény apu...!* című tragibohózatát pedig Vajda Tibor rendezésében mutatták be az évad végén, június 1-jén. Már a második évad elején felmerült Harag Györgynek, a Marosvásárhelyi Állami Színház rendezőjének a neve, akit Csehov *Cseresznyés kert* című drámájának színpadra állítására kértek fel, erre azonban csak négy évvel később, 1978-ban került sor.³ A bemutatók alacsony száma és késése miatt számos bírálat érte a vezetést. Gerold László színikritikus évadértékelésében szervezetlennek minősítette a színház működését: „A tervezettnél kevesebb bemutató semmi esetre sem válhat hagyományossá, ellenkezőleg a színház vezetői számára komoly figyelmeztetésül kell szolgálnia: a repertoár zavartalan megvalósítása maximális szervezettséget követel meg.”⁴

A második évad elején a társulat továbbra is megfelelő próbahelyiségek és színpad nél-

¹ G. S., „Sorsdöntő pillanat: Újabb bemutatóra készül az újvidéki Színház: Beszélgetés Radoslav Z. Dorić rendezővel”, *Magyar Szó*, 1981. jan. 20., 12.

² Uo.

³ ALADICS János, „Színház – színpad nélkül: Szezon eleji beszélgetés Németh P. Istvánna, az újvidéki Színház igazgatójával”, *Magyar Szó*, 1974. okt. 6., 12.

⁴ GEROLD László, „Színházi leltár: A szabadkai és az újvidéki magyar színház az elmúlt évadban”, *Magyar Szó*, 1975. jún. 28., 13.

kül működött. Novemberre a színpad és a díszlet tárolására szükséges raktár kérdése látszólag megoldódott, a társulat pedig az Ifjúsági Tribün székházában kapott helyet a Katolikus portán. Hasonlóan égető feladatot jelentett a közönség toborzása is:

„Újvidék városa évi másfél millió dinárt ad⁵, és a színház ennek fejében hatvan előadást mutat be. Egy előadás tehát 25 000 (2,5 millió régi) dinárba kerül. És mivel vidéki vendégszereplésre nem mennek, ezt a hatvan előadást kizárólag az újvidéki és környéki közönségnek adják. Nekünk kell tehát megtöltenünk minden szerdán és vasárnap este fél nyolckor a színház nézőterét. Mert a színház nem élhet közönség nélkül, és nemzetiségi kultúránk ügye nem fulladhat részvétlenségbe. Az Újvidéki Színház remek gárdája ezt nem érdemelné meg” – nyilatkozta Németh P. István igazgató.⁶

⁵ Összehasonlításként: 1974-ben Vajdaságban a havi átlagkereset 2092 dinárt tett ki (S. L., „Gyapadott Vajdaság jövedelme”, *Magyar Szó*, 1974. aug. 17., 1.); a szabadkai Népszínház külső tatarozása 600 000 dinárba került (sz. n., „Még szépül a Népszínház épülete”, *Magyar Szó*, 1974. aug. 28., 7.); 1975-ben a Szerb Nemzeti Színház új épületének kivitelezésére (az előszámla alapján) 167 366 649 dinárt különített el Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány és Újvidék város; 1975-ben a Vajdasági Színházak Találkozásán Romhányi Ibi, Fejes György és Nagygellért János összesen 6000 dinár pénzjutalmat kapott a *Play Strindbergben* való kiváló alakításért (Radomir RADUJKOV, szerk., *Almanah pozorišta Vojvodine 1974/75, 1975/76*. (Novi Sad: Sterijino pozorište i Zajednica profesionalnih pozorišta Vojvodine, 1981), 25, 109.

⁶ JANCSICS Miklós, „Dráma a színpadon – és a nézőtéren”, *Magyar Szó*, 1974. nov. 8., 12.

A közönséghiány megoldásával egyébként már az első évad folyamán próbálkoztak kapcsolatba lépni a társult munka alapszervezeteivel, az iskolákkal, egyetemi karokkal. Megoldásra várt a színházak közötti szakmai együttműködés lehetőségeinek a megfogalmazása is. 1974 augusztusában Faragó Árpád *Késik színházaink összefogása* címmel arról írt a *Magyar Szó* napilapban, hogy a három vajdasági magyar társulat, a szabadkai Népszínház, az újvidéki Rádiószínház és az Újvidéki Színház között egy-két színész vagy rendező szerződtetésén kívül nincs érdemi együttműködés. A színművész javasolta, hogy a közös munka alapját a rendező- és színész-cserékkel fektesse le a három színház együttese, s közösen vizsgálják felül az eddigi műsorpolitikai szempontokat is a színházi kultúra gazdagítása érdekében.⁷ Az együttműködés hiányát Németh P. István színházigazgató is elismerte: az újvidéki társulat Barácius Zoltánnak, a szabadkai Népszínház színészenek a meghívásával járult hozzá a két együttes közreműködéséhez.⁸ Barácius Zoltán Wurst szerepét alakította Dorić rendezésében.

A színészképzésben és utánpótlásban fontos lépést jelentett, hogy 1975 januárjában megkezdődött a tanítás az újvidéki Művészeti Akadémián. Az újonnan alapított intézményben zenei és színművészeti szakon indult meg az oktatás. A zenei tagozat húsz hallgatóval kezdte el a munkát, a színművészeti tizenkettővel, ebből hét a szerbhorvát, öt a magyar tannyelvű tagozaton.⁹

⁷ FARAGÓ Árpád, „Késik színházaink összefogása”, *Magyar Szó*, 1974. aug. 11., 12.

⁸ V. D. J. [Vida Daróczi Júlia], „Közönségtoborzás, de hogyan? Beszélgetés Németh P. Istvánnal, az Újvidéki Színház igazgatójával”, *Magyar Szó*, 1974. júl. 25., 10.

⁹ sz. n., „Megkezdődött a tanítás az újvidéki Művészeti Akadémián”, *Magyar Szó*, 1975. jan. 22., 20.

A Weiss-mű bemutatójához egy újítás is kapcsolódott: a szokványos színlapok helyett színházi újság formájában jelentették meg a bemutatóval kapcsolatos információkat. A Thália első száma 1975 januárjában jelent meg. Az újság célja és feladata a színházlátogató közönség tájékoztatása a bemutatókról, de a társulat mindennapjairól és a felmerülő gondokról is, melyeknek megoldásában a nézők segítségére, támogatására is számítottak: „Színházunk és minden színház csak a közönséggel együtt tudja megvalósítani a hozzá fűzött reményeket. A színház éltető eleme a közönség, nélküle minden egyéni kezdeményezés, fáradozás meddő kísérlet csupán.”¹⁰ A különböző magyar nyelvű folyóiratok, heti- és napilapok palettájáról a Vajdaságban mindenképpen hiányzott a színházművészettel foglalkozó sajtótermék, s a Thália ezt a hiányt pótolta, szerzői nem csak az újvidéki, de a szabadkai Népszínház magyar társulatának és az Újvidéki Rádió színészegyüttesének a munkájával is foglalkoztak: „Drámairodalmunk belső, igen intenzív mozgásáról, a látott előadásokban tapasztalt újszerű megoldásokról, elképzelésekről értekeztek, fogalmazták meg véleményüket a Thália hasábjain [a vajdasági magyar színházi élet] legismertebb szaktekintélyei.”¹¹

Dramatikus szöveg, dramaturgia

Peter Weiss *Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása* című darabját 1963-ban írja, miközben a *Marat/Sade* című drámáján dolgozik. A mű tíz képben mutatja be a főszereplő, Mockinpott „kizökkenését” megszokott életéből, a tizenegyedik képben pedig fokozatos visszatalálását. Életének megváltozását

járása szimbolizálja. Az első képben a börtönben ébred egy priccsen, ahová véletlen folytán, ártatlanul kerül be. Egyik lábán lánc, amittől nem tud rendesen mozogni, folyton elesik. Szabadságát pénzzel nyeri vissza, a cella ajtaján is megbotolva, kiesve kerül ki. A második kép a szabadban játszódik, járása még mindig ingatag, sétabotja eltörik, elveszíti egyensúlyát, elesik. Fordítva veszi fel a cipőjét, ismét elveszíti az egyensúlyát, elvágódik. A cipőjelenet közben társul hozzá a falatozó Wurst. Miközben az összegabalyodott cipőfűzőket összeköti, elbeszéli letartóztatásának történetét szimbolikus cselekvésformák, gesztusok kísérik. Minden további képben elveszít valamit régi életéből, otthon (Harmadik kép) a feleségét – ezt a nő szeretőjének takaró alól kilógó lába is előrejelzi –, a tulajnál (Negyedik kép) a munkahelyét, az orvosnál (Hatodik kép) az „eszét”, a kormánynál (Nyolcadik kép) a reményt, hogy jogaival élhet, s igazságot szolgáltatnak számára, és a Jóistennél (Tizedik kép) sem kapja meg a vigaszt. Minden térben, ahová kerül, abszurd viszonyokat fedez fel, s mindenhol az értelem hiánya érvényesül. A hetedik képben már nem tud parancsolni a végtagjainak, vakarózik, röhög. A Jóistentől való indulatos kivonulását követően figyelme ismét a fordítva felhúzott cipőire irányul. Az utolsó, tizenegyedik képben kifűzi összegabalyodott cipőfűzőjét, kicseréli a rosszul felvett cipőket, feláll, s újra járni tanul. Végül „Mockinpott egyre ügyesebben jár körbe-körbe”, két angyal pedig közli, hogy „a világban magát már kiismeri.”¹²

A műbe a középkori műfajok (iskoladrama, farsangi játék) elemeit is beépíti a szerző. Az újvidéki előadás keretjátékkal bővíti az eredeti szöveget. Bambach Róbert Doric utasítására társszerzőként elő- és utójátékot,

¹⁰ sz. n., „Megjelent a Thália első száma”, *Magyar Szó*, 1975. jan. 22., 12.

¹¹ FARAGÓ Árpád, „Thália”, in *Emberek, események*, 172–173 (Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2011), 172.

¹² Peter WEISS, „*Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása: Játék tizenegy képben*”, ford. GÖRGEY Gábor, in Peter WEISS, *Drámák*, 5–56 (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1985), 56.

valamint a jeleneteket összekötő balladákat írt, a beiktatott elemek összefogták a Weiss-darabot, és a régió néphagyományához is kötötték.¹³ „Ha a keretjelenet életre kel a színpadon, a dolgok elevenjére tapintottunk és a darab sikerült” – nyilatkozta a rendező a bemutató előtt.¹⁴ Az előadás busójárás-szerű epizóddal indul, amely arra utal, hogy a Weiss-darab a középkori német népi farsangi játékok mintájára készült.¹⁵ Amikor elsőtétül a nézőtér, farsangi öltözékbe bújt, kolompokkal felszerelt, hangoskodó, mókázó színészek vonulnak a színpadra, és a vásárinépi színjátszás hagyományai szerint szóraztatják a nézőket. Végül színdarab megjelenítésére vállalkoznak, s eljátsszák Mockinpott úr történetét.¹⁶ A nyitó börtönjelenet (az angyalokkal együtt) a teremtés parafrázisának is tekinthető: mint *A perben* K.-t, Mockinpottot is letartóztatják. Miután tudatosul benne, hogy mindenét elveszítette, beleértve korábbi személyiségét is, úgy dönt, alkalmazkodik a világhoz. Az igazi veszteség éppen ekkor éri: mire megtanul igazodni a társadalmi igényekhez és érteni kezdi a világot, végleg elveszíti maradék énjét is, és a darab végén bábuvá transzformálódik – írja a Peter Weiss-drámák magyar kiadásának utószavában Földényi F. László. Mockinpott úr „a darab végén nemcsak bábuként beszél, hanem bábuként cselekszik is: az Isten előtt játszódó jelenetet követően semmilyen illúziója sem lehet afelől, hogy a személyes sza-

¹³ BORDÁS Győző, „Mockinpott úr kínjai: Bemutató előtti beszélgetés Bambach Róberttel”, *Magyar Szó*, 1974. nov. 27., 12.

¹⁴ F. B., „Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása”, *Magyar Szó*, 1974. aug. 27., 6.

¹⁵ sz. n., „Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása”, *Magyar Szó*, 1974. dec. 26., 9.

¹⁶ GEROLD László, „Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása”, in *Színház a nézőtérrel*, 24–26 (Újvidék: Forum Könyvkiadó, 1983), 25.

badság és a környező világ között valamilyen harmónia létezhet.”¹⁷

Gerold László Dorić rendezését az Újvidéki Színház profilját kialakító előadások közé sorolta. E profil jellemzője, hogy a néző olyan előadásokat lát, amelyekben szembe-sül a kor aktuális, őt is érintő kérdéseivel, s ezeket a korszerű színház formanyelvén, eszközeivel közlik vele. A Weiss-dráma ennek a követelménynek eleget tevő előadás, amelyben érződik a nézőről szólás, a hozzá beszélés szándéka, a nézők azonosulnak a Mockinpott nevű kisemberrel, akit váratlanul kiragadnak megszokott, köznapi világából, és végigjártatják vele a kiszolgáltatottságnak, megaláztatásnak stációit.¹⁸

A rendezés

Radoslav Zlatan Dorić (1940–2010) bácsföldvári születésű rendező pályafutása során az Újvidéki Színházban tizenegy előadást hozott létre. A színház indulásakor került a társulathoz, első rendezése, Dürrenmatt *Play Strindberg* (1974) című darabjának színrevitele, a színház második premierje volt. A rendező munkáját rendezőasszisztensként Bambach Róbert három előadásban is segítette: „Mivel magyar nyelvű darabot rendezek, segítsége pótolhatatlan. Együttműködésünk nemcsak a nyelvi akadály elhárítását szolgálja. Bambach már a *Play Strindberg*nél is jó munkát végzett, de teljesítménye háttérbe szorult.”¹⁹ (*A Play Strindbergen és Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatásán kívül Bambach A csapodár madárka* című előadáson

¹⁷ FÖLDÉNYI F. László, „Utószó”, in Peter WEISS, *Drámák*, 789–813 (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1985), 795.

¹⁸ GEROLD László, „A szabadkai és az újvidéki magyar színházról”, *Új Symposium* 11, 124. sz. (1975): 254–262, 260.

¹⁹ F. B., „Mockinpott úr...”, 6.

dolgozott még együtt segédrendezőként Dorić-tyal.)²⁰

Dorić az előadás kezdetén Mockinpottot a közönség soraiból lépteti a színpadra, a végén pedig a közönségbe vezeti vissza, s ez meghatározza a produkció interpretációját, a néző és a főszereplő kapcsolatát. A rendező egyszerűen, köznapian, de igen hatásosan éri el azt, hogy a néző része legyen a játéknak: Mockinpott közönségbe helyezése arra ösztökéli, gondolja át, mit érezne, ha a főszereplő megpróbáltatásait neki kellene végigjárnia. „Így angazsálja ez az előadás a nézőt, ilyen értelemben válik aktuális, a köznapiság értelmében politikai színházzá.”²¹ Jože Babič, a sarajevói Kis- és Kísérleti Színházak Fesztiváljának (Festival malih i eksperimentalnih scena Jugoslavije) zsűritagja szerint Dorić jó érzékkel helyezte rendezésének súlypontjába azt, amit Peter Weiss a tragikomédiájával mondani akart. Boro Drašković, a fesztivál keretében szervezett kerekasztal-beszélgetés vezetője a cipőből kidobott kő motívumának kulcsjelentőségére hívta fel a figyelmet. A kisember jellemzését szolgálja ezzel az ötlettel a rendező. Mockinpott szemében a naiv félelem megfellegethető ennek a tojásnyi nagyságú kőnek – ugyanazt a szorongást, öntudatlan gyötrődést fejezi ki. „Végülis úgy kapjuk vissza Mockinpottot, mint az embertelenség áldozatát.”²²

A *Mockinpott úr* a népi, a vásári komédiák világát, harsányságát ötvözte a pantomimmal és a tragikomikum színpadi valőrjeivel. Mockinpott testmozgása, gesztusai időn-

²⁰ KÁICH Katalin, „Életrajz”, in *Bambach Róbert színháza*, szerk. KÁICH Katalin, 101–104 (Újvidék: Vajdasági Színházmúzeum, 2007), 102.

²¹ GEROLD, „A szabadkai és...”, 260.

²² Cs. M., „Megérdemelt elismerés: Az Újvidéki Színház sikeres szereplése a kamaraszínházak országos fesztiválján.”, 7 *Nap*, 1975. ápr. 11., 17.

ként eltűntek, emiatt némileg lassul a játék tempója. Gerold László úgy látja, a Wurstot alakító színész nem jut kifejezésre, figurája kidolgozatlan, viszont pozitívként emeli ki, hogy Dorić nem riadt vissza attól, hogy az előadás formanyelve esetleg idegen, szokatlan lesz a közönségnek, „vállalta a kihívás kockázatát, és jól tette, mert mind tartalmi, mind pedig formai szempontból jelentős produkcióval sikerült gazdagítania [a vajdasági magyar szellemi és színházi életet].”²³ A rendezői fantázia a stilizált buffo és cirkuszi megoldások keverésével felnagyította a természetellenes szituációkat, a színészek pedig a lélektani-realista színházi paradigmában elsődlegesnek gondolt kommunikációs eszközük, a szöveg helyett a pantomim eszköztárával éltek. Dorić a hagyományos japán színház tradícióit idéző akrobatabetéteket is beiktatott. A színészek külsőleges eszközök nélkül, a mozgásra támaszkodva közöltek érzéseket, gondolatokat. Gesztusaikat olyan aprólékosan dolgozták ki, hogy minden egyes mozdulatot, mozdulatváltozást képesek voltak jelentéssel tenni: „Minden gesztusnak külön jelentősége volt. A leghalkabb és a legjelentéktelenebbnek tűnő mozzanat is tartalmat hordozott. A verbális szintet a taglejtés pótolta” – fogalmazta meg Franyó Zsuzsanna.²⁴

A sarajevói Kis- és Kísérleti Színházak Fesztiválján – ahol az előadást szinkronfordítással követhette a közönség – a színházi szakemberek és kiemelték, hogy a *Mockinpott* olyan mű, amely elsősorban nem a szóbeli közlésre, hanem a kommunikáció egyéb formáira épül (gesztusok, mimika stb.), tehát kiválóan alkalmas a más nyelvi környezetben való bemutatásra.²⁵

²³ GEROLD, „A szabadkai és...”, 260.

²⁴ FRANYÓ Zsuzsanna, „Az Újvidéki Színház arculatáról”, in *Az Újvidéki Színház húsz éve*, szerk. FRANYÓ Zsuzsanna 29–49 (Újvidék: Forum Könyvkiadó, 1994), 30–32.

²⁵ Cs. M., „Megérdemelt elismerés...”, 17.

Színészi játék

Fejes György az első évadban (1973/74) nagy sikert aratott a szintén Dorić által rendezett Dürrenmatt-produkcióban nyújtott alakításával: játékát a tizenötödik szarajevói Kis- és Kísérleti Színházak Fesztiválján elismerő oklevéllel jutalmazták. A színház második évadában a rendező Mockinpott szerepét osztotta rá. Fejes lendületes erővel vitte magával az előadást. Teljesítménye azért is jelentős, mert színészként majd egy évtizedig ritka vendég volt a színpadon, hisz a Rádiószínház tagjaként rendszertelenül lépett közönség elé. Alakításával az 1975. évi szarajevói fesztiválon újra sikert aratott, elnyerte a legjobb férfi főszereplőnek kijáró Arany Babérkoszorú-díjat. A megjelent kritikák és a fesztivál kerekasztal-értekezletén elhangzottak alapján az előadás legnagyobb értékének Fejes György játéka bizonyult, de dicséretet kapott a magas színvonalú kollektív játék is.²⁶ Franyó Zsuzsanna az Újvidéki Színház huszadik évfordulójára kiadott monográfiában Fejes alakítását felidézve ezt írja:

²⁶ Dalibor Foretić, a zágrábi *Vjesnik* kritikusa szerint Fejes játéka az előadás legnagyobb értéke. A *Play Strindberg*ben nyújtott alakítását felidézve meglepőnek ítélte az átlényegülését, a közönség ezúttal egy egészen más Fejest ismert meg, akinek szeméből švejkijólelkűség árad, szájából pedig mintegy fekete, hangtalan kafkai félelem szólal meg. Žarko Komanin, a belgrádi *Večernje novosti* kritikusa úgy értékelte, hogy a címszerepet Fejes rendkívül meggyőzően, őszintén alakította, de meg kell dicsérni a teljes színészegyüttest is, amely rendkívül fegyelmezetten követte a rendezői utasításokat. A *Politika ekspres* kritikusa, Dušan Stefanović is a főszereplő alakítását dicsérte. BORDÁS Győző, „Fejes György bravúros alakítása: Az Újvidéki Színház szarajevói fellépésének sajtóvisszhangja”, *Magyar Szó*, 1975. ápr. 1., 12.

„Elnézem az előadás fotóit, tökéletes bohócképek, de nem attól ilyenek, mert a vastagon kifestett ajkak és a szélesen meghúzott szemöldökök között teniszlabdányi piros orr dominál rajta, hanem mert a szemek megtört fénye, a szomorúan-riadt tekintet ellenpontozza a nevetésre ingerlő bohócképet, mélységes emberi szenvedést fejezve ki. S ahogy az arcon felismerhető a nevetést és szájalmat kiváltó kettősség, ugyanúgy fejezi ezt ki Fejes kidolgozott pantomimjátéka, gesztusainak tökéletes komponáltságú rendszere.”²⁷

Radoslav Dorić 1993-ban a *Mockinponttal* kapcsolatban elmondta, hogy a *Play Strindberg*ben főszerepet alakító Romhányi Ibi, aki itt csak epizódszereplőként, egyetlen jelenetben lépett színpadra, hogyan formálta az előadást:

„Elkezdtek a jelenet próbáját. Mivel még nem állt össze minden, ő valami érzéktől vezérelve, a magyarázatból kiindulva elkezdte a jelenetet, a változtatásokkal, megütött egy hangot, és úgy játszotta a feleséget, aki hazudik a férjének és az orránál fogva vezeti, ami után, mondanom sem kell, az egész darab ebben az irányban nyílt meg, előre is, visszafelé is.”²⁸

A korabeli kritika szinte mindegyik színész teljesítményét dicséri: Ferenczi Jenőt az ügy-

²⁷ FRANYÓ Zsuzsanna, „Fejes György”, in *Az Újvidéki Színház húsz éve*, szerk. FRANYÓ Zsuzsanna, 82–95 (Újvidék: Forum Könyvkiadó, 1994), 90–91.

²⁸ Radoslav DORIĆ, „Romhányi Ibi”, in *Romhányi Ibi*, szerk. KÁICH Katalin, 39–45 (Újvidék–Törökkanizsa: Vajdasági Színházmúzeum–Forum–Branislav Nušić Könyvtár, 2019), 43.

véd, az orvos, a Jóisten és a kikiáltó négyes szerepében nyújtott könnyedségéért, árnyaltságáért. Romhányi Ibi a feleség szerepében, Horváth József a börtönőr karikírozásában, a Faragó–Fischer–Lőrinc trió a kormányjelenetben, a Pribilla Valéria–Ladik Katalin kettős az antiangyalok és az antiápolónők komikus jelmezében alakított emlékezeteset. A Barácius Zoltán játszotta Wurst szerepét, melyet Gerold meghatározatlanul nevez, mert hol úti- és szenvedőtársa Mockinpottnak, hol a telhetetlenség jelképe vagy antibarát, hol a főhős kínzója közé áll. Az előadásban azonban Baráciusnak nem sikerült megmutatnia ezt a sokoldalú személyiséget.²⁹

Színházi látvány és hangzás

Az 1974/75-ös évad mindhárom előadásának látványterveit belgrádi vendégművészek készítették el. A *Mockinpott úr* terét Dušan Ristić, a belgrádi Képzőművészeti Akadémia színházi díszlet- és jelmezzakának tanára, a jelmezeket pedig tanítványa, Vesna Radović tervezte, akinek ez volt a diplomamunkája. Dušan Ristićnek a vásári színjátszás játéktérét, kellékeit felhasználó megoldásai groteskségükkel kiválóan segítették Dorić rendezői elképzeléseit és a pantomim érvényesülését. A színpadot fehér háttérfüggönnyel zárta le, az eszközhasználatot minimalizálta, a térváltást egy-egy kellékkal érzékeltette (pl. a hitvesi ág s a paraván az otthon rekvizituma, a fehér lepedővel leborított vizsgálóágy és a rá rögzített műszerek az orvosi rendelő).

Radović kosztümjei, melyek a népi színjátszás és a bohóctréfák hagyományos jelmezeit ötvözték, tökéletesen beilleszkedtek az előadás stílárképébe.³⁰ Mockinpott ajka és szemöldöke vastagon ki volt festve, orrán teniszlabda nagyságú piros bohóccorr, kötél-

lel összefogott bő fehér ruhája alatt csíkos pólót viselt. Hatalmas orrú cipője is bohóckellék, viselőjének feltűnő és szokatlan megjelenést ad, s ráirányítja a figyelmet a cipő különleges funkciójára. A Wurstot alakító Barácius Zoltán viselte az egyik „legkifejezőbb és leginkább groteszkül ható jelmezt,”³¹ amelyben nem volt könnyű feladat játszani. Bő ruhája és fejfedője pocakos manóra emlékeztetett. A keretjelenet döbbenetes hatású, a busók álarcaira emlékeztető maszkjait a pécsi ifj. Szabó István tervezte.

A színészi gesztusok, a tekintet, a mimika, a testtartás megkomponálása Dragoslav Maks Janković munkája volt. A pantomimművész Párizsban tanulta a színpadi mozgást, franciaországi tanulmányait követően a Szerb Nemzeti Színházban dolgozott, innen szerződtette az Újvidéki Színház, hogy kidolgozza a Weiss-mű és Ödön von Horváth népszínházának mozgáskompozícióját, és segítse a színészek szerepépítő munkáját. Az előadás hangzásvilágát a belgrádi Zoran Hristić zeneszerző tervezte, aki pályafutása során több mint száz színházi előadás és hatvan film zenéjét szerezte. A pantomim nélküli zenét, viszont a keretjátékban, a farsangi felvonulásban meghatározó lehetett a szerepe, az eladásról szóló kritikák azonban nem tértek ki Hristić munkájára. Dragoslav Maks Janković és Zoran Hristić 1978-ban is együtt dolgoztak az Újvidéki Színházban Gion Nándor *Ezen az oldalon* című darabján.

Az előadás hatástörténete

1974. december 30-án a társulat a szabadkai Népszínházban is bemutatta az előadást.³² 1975. március 27-én ezzel a produkcióval nyitották meg Szarajevóban a Kis- és Kísérleti

²⁹ GEROLD, „Mockinpott úr...”, 26–27.

³⁰ GEROLD, „A szabadkai és...”, 262.

³¹ GA., „Kivételes műélvezet: Az Újvidéki Színház szabadkai vendégjátékáról”, 7 *Nap*, 1975. jan. 10., 16.

³² sz. n., „Mockinpott úr kínjai...”, 9.

Színpadok Fesztiválját. Az országos szintű megmérettetésen Fejes György Arany Babérkoszorú-díjat kapott a legjobb férfi alakításért. Franyó Zsuzsanna a színház 20. jubileumára készült monográfiájában úgy értékelte, hogy Dorić rendezéseivel az Újvidéki Színház nemcsak országos hírnévre tett szert, de a társulat felállította magának azt a magas szintet, amelyet néha ugyan sikerült megközelítenie, de elérni sokáig nem tudta.³³ Működésének rövidsége miatt akkor még nem alakulhatott ki jellegzetes arculata a színháznak, de a *Play Strindberg* és a *Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása* című produkciókkal „már körvonalazta a művészi profilját, olyan alapot teremtett, amelyre [...] nyugodtan lehet építeni.”³⁴ 1975. április 17-én a produkcióval felléptek a Sterija Játékok idejére szervezett OFF... elnevezésű kis fesztiválon az újvidéki Ifjúsági Tribünön.

Peter Weiss művét az 1974/75. évadban 22-szer adták elő (18 alkalommal Újvidéken, négyszer házon kívül), 3204 néző látta (2196 helyben, 1008 a vendégszereplések alkalmával).³⁵ Az 1971-es népszámlálás adatai alapján Újvidék községben (a környező településeket is beleszámítva) 28 684 magyar élt (a lakosság 13.4 %-a), Újvidék városban pedig 22 998.³⁶ Az első évadban tehát az előadást a város magyar lakosságának 9.5 %-a nézte meg, ami mai mércével nézve nem túl jó adat, hiszen azt mutatja, hogy a lakosság szűk

rétegét érdekelte, viszont figyelembe kell vennünk, hogy új intézményről van szó, amelynek a Weiss-darab a negyedik előadása volt, s a közönséget is szoktatni kellett a színházlátogatásra. 1973-ban kamarajellegű színházat alapítottak Újvidéken, feladatául a modern dramaturgia ápolását, modern szövegek színrevitelét határozták meg. A társulat azonban azt a célt tűzte ki, hogy műsorpolitikájával kielégítse a város és a tartomány magyar lakossága különböző rétegeinek (műszaki és humán értelmiség, munkások, egyetemisták, középiskolások) kulturális igényeit, s ezt alapul véve próbálta kialakítani a színház művészi arculatát. A törekvés (közönségszervezés, hálaló jegyárusok, reklám, ismeretterjesztő kiadványok, médiajelenlét)³⁷ eredményt hozott, az előadást a következő, 1975/76-os évadban is játszották, az eladott jegyek száma növekedést mutatott: 31 előadás (28 helyben, 3 vendégszereplés), 4865 néző.³⁸

Újvidéki székhelyű színházként a társulat fontosnak érezte, hogy előadásait a szerb közönségnek is bemutassa, ezért 1976 novemberétől egy-egy előadássorozatot szerb-horvát szimultán fordításban is követhettek a nézők.³⁹ Először a négy legsikeresebb előadás, a *Play Strindberg* (Radoslav Dorić, 1974), a *Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása* (Radoslav Dorić, 1974), a *Nem félünk a farkastól* (Vajda Tibor, 1976) és *A székek* (Slobodanka Aleksic, 1976) szövegének szerb-horvát fordítását tették hallhatóvá a magyarul nem beszélők számára.

³³ FRANYÓ Zsuzsanna, „A megalakulásról”, in *Az Újvidéki Színház húsz éve*, szerk. FRANYÓ Zsuzsanna, 14–28 (Újvidék: Forum Könyvkiadó–Újvidéki Színház, 1994), 20.

³⁴ GEROLD, „A szabadkai és...”, 260.

³⁵ RADUJKOV, *Almanah pozorišta...*, 48.

³⁶ Dragana GRABELJSEK et al., *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1971. godini: Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije: Podaci o naseljima i opštinama: Knjiga II.* (Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1994), 31.

³⁷ FARKAS Béla, „Nincs színház közönség nélkül”, *Magyar Szó*, 1975. jan. 7., 8.

³⁸ RADUJKOV, *Almanah pozorišta...*, 138.

³⁹ sz. n., „A legjobb előadások felújítása: Négy bemutató szerb-horvát szimultán fordításban”, *Magyar Szó*, 1976. nov. 3., 7.

Az előadás adatai

Cím: *Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása*. Bemutató dátuma: 1974. december 1. A bemutató helyszíne: Újvidéki Színház. Rendező: Radoslav Dorić. Szerző: Peter Weiss. Fordító: Görgey Gábor. A keretjátékot írta: Bambach Róbert. Dízlettervező: Dušan Ristić. Jelmeztervező: Vesna Radović. Zeneszerző: Zoran Hristić. Mozgáskompozíció: Dragoslav Maks Janković. Rendezőasszisztens: Bambach Róbert. Társulat: Újvidéki Színház. Maszk: ifj. Szabó István. Színészek: Fejes György (Mockinpott), Barácius Zoltán (Wurst), Romhányi Ibi (Mockinpott felesége), Horváth József (Börtönőr, Csábító, Inas), Sántha Sándor (Hivatalnok, Tulaj), Ferenczi Jenő (Ügyvéd, Orvos, Jóisten), Ladik Katalin (Első ápolónő, Első angyal), Pribilla Valéria (Második ápolónő, Második angyal), Lőrincz Lajos (Első figura a kormányból), Faragó Árpád (Második figura a kormányból), Fischer Károly (Harmadik figura a kormányból, Alkalmazott), Stepanovicsné Gubik Mira (Énekesnő), Bus Veronika, Đorđe Jovičić (Akrobaták).

Bibliográfia

ALADICS János. „Színház – színpad nélkül. Szezon eleji beszélgetés Németh P. Istvánnal, az újvidéki Színház igazgatójával”. *Magyar Szó*, 1974. okt. 6., 12.

BORDÁS Győző. „Fejes György bravúros alakítása. Az Újvidéki Színház szarajevói fellépésének sajtóvisszhangja”. *Magyar Szó*, 1975. ápr. 1., 12.

BORDÁS Győző. „Mockinpott úr kínjai. Bemutató előtti beszélgetés Bambach Róberttel”, *Magyar Szó*, 1974. nov. 27., 12.

Cs. M. „Megérdemelt elismerés: Az Újvidéki Színház sikeres szereplése a kamaraszínházak országos fesztiválján”. *7 Nap*, 1975. ápr. 11., 17.

DORIĆ, Radoslav. „Romhányi Ibi”. In *Romhányi Ibi*, szerkesztette KÁICH Katalin, 39–45. Újvidék–Törökkanizsa: Vajdasági Színház-múzeum–Forum–Branislav Nušić Könyvtár, 2019.

F. B. „Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása”. *Magyar Szó*, 1974. aug. 27., 6.

FARAGÓ Árpád. „Késik színházaink összefogása”. *Magyar Szó*, 1974. aug. 11., 12.

FARAGÓ Árpád. „Thália”. In *Embernek, események*, 172–173. Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2011.

FARKAS Béla. „Nincs színház közönség nélkül”. *Magyar Szó*, 1975. jan. 7., 8.

FÖLDÉNYI F. László, „Utószó”. In Peter WEISS, *Drámák*, 789–813. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1985.

FRANYÓ Zsuzsanna, „A megalakulásról”. In *Az Újvidéki Színház húsz éve*, szerkesztette FRANYÓ Zsuzsanna, 14–28. Újvidék: Forum Könyvkiadó–Újvidéki Színház, 1994.

FRANYÓ Zsuzsanna. „Az Újvidéki Színház arculatáról”. In *Az Újvidéki Színház húsz éve*, szerkesztette FRANYÓ Zsuzsanna 29–49. Újvidék: Forum Könyvkiadó–Újvidéki Színház, 1994.

G. S. [GÖNCI Sára]. „Sorsdöntő pillanat: Újabb bemutatóra készül az újvidéki Színház: Beszélgetés Radoslav Z. Dorić rendezővel”. *Magyar Szó*, 1981. jan. 20., 12.

GA. „Kivételes műélvezet: Az Újvidéki Színház szabadkai vendégjátékáról”. *7 Nap*, 1975. jan. 10., 16.

GEROLD László, „A szabadkai és az újvidéki magyar színházról”. *Új Symposion* 11, 124. sz. (1975): 254–262.

GEROLD László. „Mockinpott úr kínjai és meggyógyíttatása”. In *Színház a nézőtérrel*, 24–26. Újvidék: Forum Könyvkiadó, 1983.

GEROLD László. „Színházi leltár: A szabadkai és az újvidéki magyar színház az elmúlt évadban”. *Magyar Szó*, 1975. jún. 28., 13.

- GRABELJŠEK, Dragana et al. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1971. godini: Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije: Podaci o naseljima i opštinama: Knjiga II.* Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1994.
- JANCSICS Miklós. „Dráma a színpadon – és a nézőtéren”. *Magyar Szó*, 1974. nov. 8., 12.
- KÁICH Katalin. „Életrajz”. In *Bambach Róbert színháza*, szerkesztette KÁICH Katalin, 101–104. Újvidék: Vajdasági Színházmúzeum, 2007.
- RADUJKOV, Radomir, szerk. *Almanah pozorišta Vojvodine 1974/75, 1975/76.* Novi Sad: Sterijino pozorje i Zajednica profesionalnih pozorišta Vojvodine, 1981.
- S. L. „Gyarapodott Vajdaság jövedelme”. *Magyar Szó*, 1974. aug. 17., 1.
- sz. n. „A legjobb előadások felújítása: Négy bemutató szerbhorvát szimultán fordításban.” *Magyar Szó*, 1976. nov. 3., 7.
- sz. n. „Megszépül a Népszínház épülete”. *Magyar Szó*, 1974. aug. 28., 7.
- sz. n. „Mockinpott úr kínjai és meggyógyítása”. *Magyar Szó*, 1974. dec. 26., 9.
- V. D. J. [Vida Daróczi Júlia]. „Közönségtoorzás, de hogyan? Beszélgetés Németh P. Istvánnal, az Újvidéki Színház igazgatójával”. *Magyar Szó*, 1974. júl. 25., 10.
- WEISS, Peter. „Mockinpott úr kínjai és meggyógyítása: Játék tizenegy képben”. Fordította GÖRGEY Gábor. In Peter WEISS, *Drámák*, 5–56. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1985.